

Sygn.akt III AUa 572/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 listopada 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący sędzia Marek Szymanowski

Sędziowie Sławomir Bagiński

Bożena Szponar - Jarocka

Protokolant Edyta Katarzyna Radziwońska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 12 listopada 2020 r. w B.

sprawy z odwołania D. Ż.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.

o prawo do renty socjalnej

na skutek apelacji wnioskodawcy D. Ż.

od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie IV Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 25 czerwca 2020 r. sygn. akt IV U 2089/19

I. uchyla zaskarżony wyrok i poprzedzające go decyzje Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. z dnia 28 czerwca 2019 r. i przekazuje sprawę temu organowi do ponownego rozpoznania;

II. zasądza od Skarbu Państwa (Sąd Okręgowy w Olsztynie) na rzecz adwokat D. K. prowadzącej Kancelarię Adwokacką (...) w O. tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu kwotę 147,60 (sto czterdzieści siedem i 60/100) złotych, w tym kwota 27,60 zł tytułem należnego podatku od towarów i usług.

Sławomir Bagiński Marek Szymanowski Bożena Szponar – Jarocka

Sygn. akt III AUa 572/20

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. decyzją z dnia 28 czerwca 2019 roku odmówił D. Ż. prawa do renty socjalnej od dnia 1 lipca 2019 roku. W uzasadnieniu decyzji organ wskazał, że zgodnie z orzeczeniem Komisji Lekarskiej ZUS z dnia 5 czerwca 2019 roku ubezpieczony nie jest całkowicie niezdolny do pracy. Rozstrzygnięcie zostało oparte o przepis art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 roku o rencie socjalnej (Dz. U. z 2018 poz. 1340).

D. Ż. złożył odwołanie od powyższej decyzji w dniu 26 lipca 2019 roku i zarzucił błędne ustalenie stanu faktycznego oraz wydanie decyzji odmownej pomimo faktu, iż jest całkowicie niezdolny do pracy w związku z wieloletnią chorobą psychiczną.

Wyrokiem z dnia 25 czerwca 2020 roku Sąd Okręgowy w Olsztynie IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił odwołanie oraz zasądził od Skarbu Państwa na rzecz pełnomocnika z urzędu wynagrodzenie w kwocie 110,70 zł tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu. Sąd Okręgowy ustalił, że D. Ż., ur. (...) uzyskał prawo do renty socjalnej od 1 października 2003 roku. Ostatnio, decyzją z dnia 9 lutego 2017 roku (znak: SOC/185516431/15) przyznano skarżącemu prawo do renty socjalnej do 31 stycznia 2020 roku. W trybie zwierzchniego nadzoru Prezesa ZUS dokonano analizy orzeczenia Lekarza Orzecznika ZUS z dnia 24.01.2017 r., które było podstawą ustalenia u wnioskodawcy całkowitej niezdolności do pracy oraz co za tym idzie przyznania prawa do renty socjalnej decyzją z dnia 9 lutego 2017r. Orzeczeniem z dnia 5 czerwca 2019r. Komisja Lekarska ZUS uznała, że wnioskodawca nie jest całkowicie niezdolny do pracy. Wnioskodawca jest niepełnosprawny w stopniu umiarkowanym (dowód: akta ZUS – k. 194, 206, 207, 208 orzeczenie o niepełnosprawności, k. 113 akt sprawy)

Sąd Okręgowy skoncentrował swoje postępowanie na wyjaśnianiu okoliczności czy odwołujący jest całkowicie niezdolny do pracy od daty wstrzymania świadczenia – tj. od 1 lipca 2019r., gdyż utracił zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało w okresach wymienionych w treści art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o rencie socjalnej z dnia 27 czerwca 2003 r.

W tym celu Sąd Okręgowy przeprowadził dowód z opinii biegłych sądowych z dziedziny psychiatrii i psychologii specjalistów z zakresu dolegliwości, które zgłaszał ubezpieczony i z powodu których dotychczas miał przyznane prawo do renty socjalnej.

Biegły sądowy z zakresu psychologii po zapoznaniu się z materiałem dowodowym zgromadzonym w sprawie, po zebraniu wywiadu i zbadaniu odwołującego orzekł, że ze względu na stan funkcji psychicznych odwołujący nie jest całkowicie niezdolny do pracy. Wyjaśnił, że badanie psychologiczne nie potwierdziło hipotezy obniżenia funkcji poznawczych na tle zmian w (...), występowania zaburzeń depresyjnych i psychotycznych u osoby z normą intelektualną. Wskazał także, że zarówno w aktualnym, jak i poprzednim badaniu biegłej sądowej psychologa została ujawniona postawa symulacji względem badania, która nie daje możliwości ewentualnego potwierdzenia występowania choroby psychicznej również w okresie remisji. (dowód: opinia biegłego psychologa, k. 15 akt sprawy). Powołany w sprawie biegły lekarz psychiatra, ze względu na stan psychiczny lub poziom intelektualny badanego nie stwierdził przesłanek do uznania wnioskodawcy za osobę całkowicie niezdolną do pracy. W uzasadnieniu opinii biegły wskazał, że nie stwierdził w obecnym stanie psychicznym objawów procesu psychotycznego, ani tzw. deficytu schizofrenicznego. Deklarowane zaburzenia kontroli emocji mogą wpływać na bieg prawidłowych relacji interpersonalnych i mogą upośledzać zdolność badanego do pracy, jednak nie powodują całkowitej niezdolności do pracy (dowód: opinia biegłego psychiatry, k. 18 akt sprawy). Obaj biegli podtrzymali swojej opinii w złożonej opinii uzupełniającej (dowód: opinia biegłego z zakresu psychiatrii i psychologii, k. 74 akt sprawy).

Wobec stwierdzenia braku całkowitej niezdolności do pracy odwołującego Sąd Okręgowy uznał, że nie spełnia on koniecznej przesłanki nabycia prawa do renty socjalnej, która zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o rencie socjalnej z dnia 27 czerwca 2003 r. (t.j. Dz.U.2018.1340 ze zm., w brzmieniu na dzień wydania decyzji), renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało:

- 1) przed ukończeniem 18 roku życia,
- 2) w trakcie nauki w szkole lub szkole wyższej – przed ukończeniem 25 roku życia,
- 3) w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej.

W konsekwencji powyższego Sąd Okręgowy z mocy art. 477¹⁴ § 1 k.p.c., oddalił odwołanie skarżącego jako niezasadne.

W wywiedzionej do tego wyroku apelacji odwołujący zaskarżył go w części oddalającej odwołanie zaskarżył wyrok w części, w której Sąd Okręgowy oddalił odwołanie i zarzucił:

- mający wpływ na treść zaskarżonego wyroku błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia, polegający na uznaniu, że z powodu braku, w momencie badania, możliwości stwierdzenia schizofrenii również w fazie remisji, skarżący nie choruje na schizofrenię,

- mający wpływ na treść zaskarżonego wyroku błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia, polegający na uznaniu, że skarżący nie jest całkowicie niezdolny do pracy.

Wskazując na powyższe apelacja wnosiła o zmianę wyroku w zaskarżonej części oraz o uznanie D. Ż. za całkowicie niezdolnego do pracy i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego pełnionego z urzędu.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja należało uznać za zasadną aczkolwiek z przyczyn w niej nie podniesionych.

Przede wszystkim dostrzec należało, że świetle odwołania odwołujący zaskarżył obie decyzje z dnia 28 czerwca 2019r. (k. 3) , pierwszą dotyczącą odmowy przyznania prawa renty socjalnej od 1 lipca 2019 r. (k.209) i drugą wstrzymującą od tej daty wypłatę tego świadczenia (k.210). Tymczasem wyrok sądu I instancji (k.115) dotyczy tylko pierwszej z tych decyzji, co oznacza nierozpoznanie istoty sprawy w zakresie drugiej decyzji (art. 386 § 4 k.p.c.). W sprawie jednak nie to jest najistotniejsze. Dalece istotniejsze jest bowiem to, że odwołującemu prawomocną decyzją z dnia 9 lutego 2017r. przyznano prawo do renty socjalnej na okres do 31.01.2020 r. (k.194). Wzruszenie takiej decyzji nie może być arbitralne i dokonane bez podstawy prawnej jak w istocie miało to miejsce w niniejszej sprawie. Z zaskarżonych decyzji zawartych w aktach rentowych wynika, że podstawę prawną decyzji wydanych w trybie nadzoru Prezesa ZUS stanowić miał art. 14 ust 4 i 5 z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U.2020.53 j.t.). Regulacje ta dają jednak Prezesowi ZUS prawo nadzoru nad wykonywaniem orzecznictwa o niezdolności do pracy sprawuje Prezes Zakładu, (art. 14 ust.4 ustawy), co w pewnym uproszczeniu dotyczy nadzoru nad orzecznikami i członkami komisji lekarskich ZUS. Regulacje te w żaden sposób nie mogą stanowić same przez się podstawy prawnej wzruszenia prawomocnej decyzji organu rentowego przyznającej świadczenia. Wspomniana ustawa przewiduje w kilka przepisach, możliwość, pozbawienia ubezpieczonego świadczenia ale nie może to być działanie arbitralne z dnia na dzień pozbawiające ubezpieczonego świadczenia przyznanego mu prawomocnie, zwłaszcza gdy ubezpieczonemu nie można przypisać zawinienia w wydaniu korzystnej dla niego decyzji. Taką podstawę stanowić może art. 101, 114, 107 , 134 ustawy, a nie art. 14 ust. 4 i 5 ustawy. Jeżeli zatem w trybie nadzoru Prezesa nad wykonywaniem orzecznictwa w zakresie niezdolności do pracy powstanie wątpliwość czy przyznano świadczenie zasadnie, jego ewentualne odebranie musi podlegać ocenie w kontekście regulacji przepisów umożliwiających wzruszenie prawomocnych decyzji, nie może to być bowiem arbitralne. Jeżeli zatem wystąpiła sytuacja, o której mowa w art., 107 ustawy, a zatem w wyniku badania lekarskiego, przeprowadzonego na wniosek lub z urzędu, ustalono brak niezdolności do pracy (w przypadku renty socjalnej całkowitej niezdolności do pracy), to możliwe jest wstrzymanie świadczenia, jednakże zdaniem Sądu Apelacyjnego tylko przy odpowiedniemu zastosowaniu art. 114 ustawy, reagującego możliwość wznowienia postępowania w zakresie świadczeń prawomocnie przyznanych , nie ma bowiem powodu dla którego świadczenia rentowe miałyby nie być objęte art. 114 ustawy i odbywać się poza trybem dotyczącym wznowienie postępowania zakończonego prawomocną decyzją.

Zgodnie z wspomnianym art. 114 ust. 1 ustawy sprawie zakończonej prawomocną decyzją organ rentowy, na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu, uchyla lub zmienia decyzję i ponownie ustala prawo do świadczeń lub ich wysokość, jeżeli:

1) po uprawomocnieniu się decyzji zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawniono nowe okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość;

- 2) decyzja została wydana w wyniku przestępstwa;
- 3) dowody, na podstawie których ustalono istotne dla sprawy okoliczności faktyczne, okazały się fałszywe;
- 4) decyzja została wydana na skutek świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez osobę pobierającą świadczenie;
- 5) decyzja została wydana w oparciu o inną decyzję lub orzeczenie sądu, które zostało następnie uchylone, zmienione albo stwierdzono jego nieważność;
- 6) przyznanie świadczeń lub nieprawidłowe obliczenie ich wysokości nastąpiło na skutek błędu organu rentowego.

Zgodnie z ust. 1e. tegoż artykułu uchylenie lub zmiana decyzji, o której mowa w ust. 1, nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres:

- 1) 10 lat - w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2-4;
- 2) 5 lat - w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 1 i 5;
- 3) 3 lat - w przypadku określonym w ust. 1 pkt 6.

1f. Przepisu ust. 1e nie stosuje się, jeżeli:

W myśl ustępu 1g. natomiast organ rentowy odstępuje od uchylenia lub zmiany decyzji, z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 6, jeżeli uchylenie lub zmiana decyzji wiązałyby się z nadmiernym obciążeniem dla osoby zainteresowanej, ze względu na jej sytuację osobistą lub materialną, wiek, stan zdrowia lub inne szczególne okoliczności.

Trzeba przy tym zauważyć, iż odebranie świadczenia prawomocnie przyznanego „stałe”, powinno być też oceniana co do swojej zgodności z art. 1 Protokołu Nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonego w dniu 20 marca 1952 r. w P. (Dz. U. z 1995r. Nr 36 poz. 175). Zdaniem Sądu Apelacyjnego stosowanie takiej regulacji (pozwalających na odebranie świadczenia), nie powinno abstrahować od tego, jakie skutki w konkretnych okolicznościach wstrzymanie tego świadczenia pociągnie dla osoby ubezpieczonej, zwłaszcza przy bardzo dłuższym okresie ich wypłaty, co w praktyce czyni bardzo trudnym powrót takich osób na rynek pracy i adaptację do nowej sytuacji związanej z utratą jedyne źródła utrzymania, a tym bardziej jw. stosunku do osób, zwłaszcza przypadku rent socjalnych, które przysługują osobom, które nie uzyskałyby zwykłych rent z uwagi na brak stażu ubezpieczeniowego. Stąd nawet w przypadku istnienia podstaw do odebrania prawomocnie przyznanego świadczenia organ rentowy powinien rozważyć zastosowanie odpowiednio regulacji art. 114 ust. 1g ustawy emerytalnej. Cały zresztą art. 114 w aktualnym brzmieniu został wprowadzany do polskiego porządku prawnego ustawą z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 3 kwietnia 2017 r. poz. 715), aby uczynić zadość ochronie prawa do świadczeń, w tym także świadczeń wadliwie nabytych. Jak wspomniano świadczenia z ubezpieczeń społecznych (jak mienie) pozostają pod ochroną wspomnianego art. 1 Protokołu Nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonego w dniu 20 marca 1952 r. w P. (Dz. U. z 1995r. Nr 36 poz. 175). Wielokrotnie również w polskich sprawach Europejski Trybunał Praw Człowieka w S. nieuprawnioną ingerencję w to świadczenie (ich nie wypłacanie lub pozbawienie) traktował jako naruszenie powołanego art. 1 Protokołu do Konwencji. W sprawach polskich jednym z pierwszych wyroków w tym zakresie był wyrok w sprawie W. przeciwko Polsce z 4 listopada 2008 r., skarga nr (...) (niewypłacanie prawidłowo przyznanego świadczenia przez wojskowe biuro emerytalne), a szczególnie istotnym okazał się być wyrok Trybunału z 15 września 2009 r. w sprawie M. przeciwko Polsce, skarga nr (...) (przyznanie nieuprawnione emerytury wcześniejszej, a następnie jej odebranie), która jest traktowana przez sam Trybunał jako wzorzec do oceny zasadności odebrania prawa do świadczenia w wielu innych podobnych sprawach dotyczących odebrania prawa do emerytury: por. np.: wyroki Trybunału z 4 grudnia 2012 r. w sprawach: K. przeciwko Polsce, skarga nr (...); L. przeciwko Polsce, skarga nr (...); M. przeciwko Polsce, skarga nr (...); M. przeciwko Polsce,

skarga (...); Świątek przeciwko Polsce, skarga nr (...); Szewc przeciwko Polsce, skarga (...); S. przeciwko Polsce, skarga nr (...) oraz wyroki Trybunału: z 4 marca 2013 r. w sprawach S. przeciwko Polsce; skarga nr (...); S. przeciwko Polsce, skarga (...). We wszystkich tych wyrokach stwierdzono naruszenie art. 1 Protokołu nr (...) do Konwencji. Konsekwencją właśnie powyższego orzecznictwa Trybunału była zmiana ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych ustawą z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 3 kwietnia 2017 r. poz. 715), w wyniku której ograniczono arbitralność organu rentowego w odbieraniu świadczeń choćby nawet wadliwe przyznanych. Istota wprowadzonych do art. 114 ustawy emerytalnej od 18 kwietnia 2017 r. zmian polegała między innymi na wprowadzeniu ograniczeń czasowych co do możliwości wzruszenia decyzji wydanych w sprawie świadczeń emerytalnych lub rentowych (art. 114 ust. 1e ustawy przewiduje okres 3,5 lub 10 lat w zależności od podstawy wznowienia). Szczególnie istotną zmianą w kontekście orzecznictwa Trybunału jest ograniczanie czasowe do wydania decyzji wznowieniowej w zakresie prawa do świadczeń, tj. ograniczenie okresu dopuszczalności jej wydania do 3 lat w przypadku, gdy przyznanie lub ustalenie wysokości świadczenia nastąpiło na skutek błędu organu rentowego (art. 114 ust. 1e. pkt 3. w zw. z art. 114 ust.1 pkt 6 ustawy). Ogromne znacznie w tym zakresie z art. 114 ust. 1g. ustawy, które nawet w przypadku istnienia podstaw do cofnięcia świadczenia prawomocnie przyznanego zobowiązuje organ do odstąpienia od uchylecia lub zmiany takiej (przyznającej świadczenie na skutek błędu lub błędnej, zawyżonej wysokości), jeżeli uchylene lub zmiana decyzji wiązałyby się z nadmiernym obciążeniem dla osoby zainteresowanej, ze względu na jej sytuację osobistą lub materialną, wiek, stan zdrowia lub inne szczególne okoliczności. Nie ulega wątpliwości, że te przesłanki zmierzają do zachowania zasady proporcjonalności, której niezachowanie było najczęstszą przyczyną stwierdzenia przez Trybunał naruszenia art. 1 Protokołu nr (...).

Odnosząc powyższe rozważania do sprawy niniejszej, pozbawienie odwołującego prawa do renty socjalnej przyznanej mu prawomocną decyzją z 9 lutego 2017 r. do końca stycznia 2020 r. nawet wobec niestwierdzenia, po ponownym badaniu lekarza ZUS w trybie nadzoru, całkowitej niezdolności do pracy, możliwe jest tylko po rzeczowym odniesieniu jego sytuacji osobistej do art. 114 ust. 1 g. ustawy, a zatem dokonania oceny czy uchylene lub zmiana decyzji nie wiązałyby się z nadmiernym obciążeniem dla niego, ze względu na jej sytuację osobistą lub materialną, wiek, stan zdrowia lub inne szczególne okoliczności. Ponownie rozpoznając sprawę organ rentowy właśnie te okoliczności weźmie pod uwagę, czy nie przemawiają one przeciwko pozbawieniu go świadczenia za zakres na jaki mu prawo do renty socjalnej prawomocnie przyznano. W tym zakresie konieczne jest uwzględnienie jego stanu zdrowia, który nawet jeżeli nie prowadzi aktualnie do ustalenia całkowitej niezdolności do pracy to rozpoznane u niego schorzenia, w tym podejrzenie schizofrenii są poważne. Wskazać tu trzeba wielokrotne pobyty w szpitalach psychiatrycznych, zaburzenia osobowości, zespół uzależnienia od alkoholu w okresie abstynencji, niezdolność do funkcjonowania w relacjach, posiadany stopień niepełnoprawności. Wszystkie te okoliczności czynić będą w praktyce znalezienie przez niego pracy lub jej utrzymanie dość iluzorycznym. Znaczenie nadto też ma tu jego sytuacja majątkowa i brak realnych źródeł dochodu, poza dorywczą pracą, obowiązek alimentacyjny na troje dzieci i toczące się przeciwko niemu egzekucje komornicze. Okoliczności te wydają się być przeciwwskazaniem do pozbawienia prawa do renty socjalnej na resztę okresu, na jaki mu ją prawomocnie przyznano (31.01.2020 r.). Oczywiście ograniczenia te nie mogą dotyczyć okresu nie objętego prawomocną decyzją z dnia 9 lutego 2020 r. Oznacza to, że prawo do renty socjalnej na okres po 31.01.2020 r. podlega ocenie na zasadach określonych dla tego świadczenia (art. 4 ustawy ustawy z dnia 27 czerwca 2003 roku o rencie socjalnej).

W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny na zasadzie 477^{14a} k.p.c. w z zw. z art. 386 § 4 k.p.c. orzekł jak na wstępie.

O wynagrodzeniu pełnomocnika z urzędu orzeczono podstawie § 2 i § 16 ust. 1 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U.2016.1714).